

**راهکارهای سازگاری در خانواده با تأکید بر
حکمت سی‌ام نهج البلاغه
و
نظریه‌های جامعه‌شناسان**

مؤلف
دکتر اعظم خطیبی
دانشیار دانشگاه پیام‌نور

سرشناسه	: خطیبی، اعظم، ۱۳۴۰-
عنوان و نام پدیدآور	: راهکارهای سازگاری در خانواده با تاکید بر حکمت سی ام نهج البلاغه و نظریه‌های جامعه‌شناسان/مؤلف اعظم خطیبی.
مشخصات نشر	: اصفهان: جهاد دانشگاهی، واحد اصفهان، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	: ۱۷۲ ص.: نمودار
شابک	: 978-600-318-399-5
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
یادداشت	: ص.ع. به انگلیسی: Azam Khatibi. Family adaptation strategies with emphasizing on Nahj al-Balagha thirty sermon and Sociological theories
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۱۵۱]-۱۶۷؛ همچنین به صورت زیر نویس.
یادداشت	: واژه‌نامه
موضوع	: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه - خانواده
موضوع	: Ali ibn Abi-talib, Imam I. Nahjol - Balaghah -- Famil
موضوع	: خانواده‌ها - جنبه‌های مذهبی - اسلام
موضوع	: Families -- Religious aspects -- Islam
موضوع	: خانواده‌ها - جنبه‌های جامعه‌شناختی
موضوع	: Families -- Sociological aspects
موضوع	: زناشویی - ارتباط - جنبه‌های مذهبی - اسلام
موضوع	: Communication in marriage -- Religious aspects -- Islam
شناسه افزوده	: جهاد دانشگاهی، واحد اصفهان
شناسه افزوده	: Jahad University's Isfahan Branch
رده‌بندی کنگره	: BP230/17
رده‌بندی دیویی	: ۲۹۷/۴۸۳۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۵۷۲۷۵۶

انتشارات جهاد دانشگاهی واحد اصفهان
 اصفهان - جنب درب شمالی دانشگاه اصفهان - میدان آزادی، واحد اصفهان تلفن: ۰۳۱-۳۳۶۶۸۰۰۶۲
 www.jahadbooksshop.ir

- عنوان: راهکارهای سازگاری در خانواده با تاکید بر حکمت سی ام نهج البلاغه و نظریه‌های جامعه‌شناسان
- مؤلف: اعظم خطیبی
- مدیر تولید: اسماعیل بهارلویی
- نوبت چاپ: اول
- تاریخ نشر: ۱۳۹۹
- تیراژ: ۱۰۰۰
- قیمت: ۵۰.۰۰۰ تومان
- شابک: 978-600-318-399-5

مراکز پخش:

اصفهان	تهران	
(۱) انتشارات جهاد دانشگاهی واحد اصفهان	(۱) انتشارات جهاد دانشگاهی (دفتر مرکزی)	۰۳۱-۳۳۶۶۸۰۰۶۲
(۲) علم گستر سپاهان	(۲) کتابیران	۰۳۱-۳۲۲۱۹۹۹۷
(۳) کتاب کیمیا- میدان شهدا- خیابان کاوه	(۳) دانشیران	۰۳۱-۳۳۴۴۸۰۲۸۵

این اثر مشمول قانون حمایت مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است. هر کس تمام و یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مؤلف (ناشر) نشر، پخش یا عرضه کند مورد پیگرد قانونی خواهد گرفت.

فهرست مطالب

دییاجه	۷
فصل اول: مفهوم سازگاری	۱۳
فصل دوم: حکمت سیام امام علی(ع) (نهج البلاغه) و نقش کاربرست آن در سازگاری	۲۳
درون خانواده	۲۳
مقدمه	۲۳
پیش گفتار	۲۶
- بخش اول: حکمت سیام نهج البلاغه	۳۰
- بخش دوم: راهکارهای سازگاری در خانواده بر اساس حکمت سیام امام علی(ع)	۳۶
- بخش سوم: خانواده‌ی امام علی علیه‌السلام الگوی سازگاری و عشق	۴۹
- بخش چهارم: روایات امام علی(ع) در رابطه با خانواده	۵۳
- بخش پنجم: شاخص‌های سازگاری در اسلام و نقش آنها در خانواده	۵۵
فصل سوم: سازگاری در خانواده از منظر جامعه‌شناسان	۶۱
مقدمه	۶۳
بخش اول: سازگاری و راهکارهای آن از منظر برخی از جامعه‌شناسان	۶۸
بخش دوم: راهبردها و سبک‌های مقابله‌ای با تعارض و عدم سازگاری	۸۸
فصل چهارم: کارکردهای خانواده و نقش سازگاری در آنها	۱۰۳
فصل پنجم: خصوصیات همسران سازگار و اهل مدارا	۱۲۹
بخش اول: خصوصیات همسران سازگار و اهل مدارا	۱۳۲
بخش دوم: شاخص‌ها و الگوهای رفتار بر وفق مدارا با تاکید بر آموزه‌های دینی	۱۳۵
فصل ششم: وظایف و نقش‌های زن و شوهر در تقویت سازگاری از منظر روایات	۱۴۳
فصل هفتم: نتیجه‌گیری	۱۴۹
پاسخ سؤالات تستی	۱۵۷
منابع و مأخذ فارسی	۱۵۹
منابع انگلیسی	۱۶۹
واژگان انگلیسی	۱۷۷

دیباچه

به نام قادر متعال که ازدواج^۱ را مستحکم‌ترین بنیان زندگی گروهی و نهاد خانواده قرار داد تا نسل بشر بر کره‌ی خاکی تداوم یابد.

در دیدگاه اجمالی اسلام، بنیان خانواده عشق و ایمان است که مهم‌ترین عامل آرامش و سازگاری است. اسلام به‌عنوان مکتبی انسان‌ساز، بیشترین توجه را به والایی خانواده دارد. از این رو این نهاد مقدس را کانون تربیت می‌شمرد. نیک‌بختی و شوربختی جامعه‌ی انسانی را نیز به صلاح و فساد این بنا وابسته می‌داند و هدف از تشکیل خانواده را تأمین نیازهای عاطفی و معنوی انسان از جمله دستیابی به آرامش برمی‌شمارد.

یکی از مهم‌ترین کارکردهای خانواده، تأمین آرامش جسم و تسکین جان اعضای آن است که البته مرهون تأمین امنیت همه جانبه‌ی این محیط برای اعضاست. فضای محدود و امن خانه، حریمی برای ابراز احساسات، بیان اسرار، ارضای غرایز و تأمین نیازهای جسمی و روحی انسان است. این سکونت و امنیت را خداوند به خود نسبت می‌دهد و می‌فرماید: «خداوند از خانه‌های شما محل سکونت و آرامش برایتان قرار داد»^۲. انسان علاوه بر نیاز به سکونت در خانه، نیاز به محلی برای تسکین آلام روحی، رهاشدن از برخی قیودات اجتماعی، استراحت به نحو دلخواه، خلوت کردن و راز و نیاز با خدا و محرمان نیز دارد. خانه‌ای که تأمین کننده این نیازهاست، ممکن خواهد بود و عشق در آن موج می‌زند.

عشق نه تنها رکنی از ارکان خانواده است، بلکه در قوام و بقا و تعادل بنیان‌های دیگر نقش بی‌همتا دارد تا جایی که شاید بتوان گفت، عشق روح خانواده است و خانواده به راستی محل و آشیانه‌ی عشق است. اندیشمندان در اثبات سخن به آیه‌ی «خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَ جَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً»^۳ و نیز «هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا»^۴ استناد می‌کنند و معتقدند: اساس روابط اجتماع درون خانواده که همانا دوستی، تفاهم متقابل و همیاری است با ملات عشق، به هم پیوسته و آمیخته است. از این دیدگاه، اشاره به نفس واحده در آیه‌ی کریمه گویای این

^۱ وَ خَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا (نساء/۸)

^۲ وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ مَسْكَناً (نحل/۸۰)

^۳ (روم/۲۱)

^۴ اعراف/۱۸۹

حقیقت است که نهاد خانواده ظرف رویش روح و جان، رستگاری و بالندگی زن و مرد تا رسیدن به اوج بالندگی (کمال انسانی) است؛ یعنی نه مرد به تنهایی کامل است و می‌تواند به کمال برسد، و نه زن. مگر با هم‌گرایی و بودن و زیستن در محدوده‌ی خاص مقررات و دستورالعمل‌هایی که نهاد خانواده نام دارد. نهادی که سرآغاز راه رفتن به سوی کمال است و محور محرکه‌ی آن عشق است که اساس سازگاری است.

در منظر اجمالی جامعه‌شناسی، اساس جامعه در مقیاس‌های کوچک و بزرگ و در سطح خرد و کلان، خانواده است. معیارهای تبیین‌کننده و تعریف‌کننده‌ی آن به اعتقادات و باورداشت‌ها و فرهنگ زمان و مکان دوره‌های تاریخی بستگی دارد. دیدگاه گیدنز در رابطه با فرازمانی و فرامکانی در عصر مدرن نیز نمی‌تواند خانواده را از حیطه‌ی شمول آن خارج سازد. نهادهای مختلف تحت تأثیر از جاکندگی زمان- مکان گیدنز قرار گرفته و در عصر انفجار اطلاعات و ارتباطات، کارکردها و ساختار آنها تغییر کرده، اما فرهنگ‌های گوناگون، خانواده را در قبال زوجیت زن و مرد و تحت مراسم خاص به رسمیت می‌شناسند. اگرچه تغییرات تکنولوژیکی و صنعتی و رشد روزافزون و ثانیه شمار علم، همه‌ی نهادهای اجتماعی را دستخوش تغییرات اساسی کرده‌است، اما هنوز کارکردهای اصیل خانواده در درون خانواده پابرجا مانده و به رسمیت شناخته می‌شود. از این کارکردهای مهم، تولید نسل است که در هیچ فرهنگی و در هیچ دوره‌ی تاریخی در خارج از چارچوب خانواده موضوعیت نداشته و به رسمیت شناخته نشده است.

بر اساس عنوان کتاب، در فصل اول به اختصار مفهوم سازگاری و مولفه‌های آن از نظر خواننده می‌گذرد. با این هدف که اولاً ذهن خالی قادر به تحلیل مطلب نخواهد بود و در ثانی مفهوم سازگاری در ذهن دانشجو از بعد علمی روشن و مبرهن گردد. شناخت نسبی به مفهوم سازگاری، ذهن انسان را آماده‌ی این سوال می‌کند که آیا می‌توان حکمت سی‌ام امام علی(ع) را مصدر و معیاری برای سازگاری در خانواده در نظر گرفت؟ برای رسیدن به این هدف، به واکاوی حکمت سی‌ام امام علی(ع) در فصل دوم پرداخته شده تا فراگیر بودن حکمت امام به لحاظ مفهومی و محتوایی آشکار گردد. در فصل سوم نیز نظریه‌های جامعه‌شناسان از نظر می‌گذرد.

با توجه به این که پایه و محور عشق و ایمان در خانواده سازگاری است و سازگاری عامل تداوم و حیات خانواده است، در این نوشتار تلاش گردیده سازگاری درون خانواده از

دو منظر مورد تبیین و تشریح قرار گیرد؛

۱- فصل دوم کتاب به راهکارهای سازگاری درون خانواده با تأکید بر حکمت سیام نهج البلاغه (الگو و پارادایم گفتمانی امام علی(ع)) اختصاص یافته است. این فصل دارای پنج بخش است.

الف- بخش اول: حکمت سیام نهج البلاغه (بخش سخنان و پندهای حکمت آموز حضرت ۱۳۷۱ ه.ق، ۱۱۰۲-۱۰۹۹)

ب- بخش دوم: راهکارهای سازگاری در خانواده بر اساس حکمت سیام امام علی(ع)

ج- بخش سوم: خانواده‌ی امام علی علیه‌السلام الگوی سازگاری و عشق

چ- بخش چهارم: روایات امام علی(ع) در رابطه با خانواده

ح- بخش پنجم: شاخص‌های سازگاری در اسلام و نقش آن‌ها در خانواده

رویکرد امام علی(ع)، به‌عنوان الگو و پارادایمی فرانهادی است که قادر به تبیین و تحلیل هر پدیده و نهاد اجتماعی و مسائل مرتبط با آن است. در جزء ششم و آخرین بخش کتاب نهج البلاغه به قلم فیض الاسلام، سخنان و پندهای حکمت آموز آن حضرت آورده شده است. در کتاب حاضر حکمت سیام حضرت در باره‌ی علامات و نشانه‌های ایمان و ضد آن کفر و شک، استفاده گردیده است. این سخن چراغ راهی است که قدرت تبیین علل سازگاری یا ناسازگاری در درون خانواده را به پژوهشگر عنایت می‌کند. گرچه دریای بیکران علم حضرت، ژرف‌تر از اندیشه محدود بشری هم‌چون نویسنده کتاب است، اما می‌توان به‌قدر وسع و توانایی، جرعه‌ای از این شراب باقی در راستای اهداف مورد نظر نوشید و به آرامش نسبی رسید.

۲- فصل سوم کتاب به سازگاری و راهکارهای آن در خانواده بر اساس نظریه‌های جامعه‌شناسان می‌پردازد. این فصل به دو بخش زیر دسته‌بندی می‌گردد.

الف- سازگاری و راهکارهای آن از منظر برخی از جامعه‌شناسان

ب- راهبردها و سبک‌های مقابله‌ای با تعارض و عدم سازگاری

۳- فصل چهارم کارکردهای خانواده و نقش سازگاری در آن را بررسی می‌کند. در این فصل به اختصار به شرایط پساکرونا و تاثیر آن بر ناسازگاری و اختلافات درون خانواده نیز پرداخته شده است.

۴- فصل پنجم شامل دو بخش است. بخش اول خصوصیات همسران سازگار و اهل مدارا

را بررسی می‌کند. در بخش دوم این فصل، شاخص‌ها و الگوهای رفتار بر وفق مدارا با تأکید بر آموزه‌های دینی از نظر می‌گذرد.

۵- فصل ششم به بررسی وظایف و نقش‌های زن و شوهر در تقویت سازگاری از منظر روایات اختصاص یافته‌است. این فصل به گردآوری آیات و روایات پرداخته است. زیرا از نظر اخلاقی نباید هیچ‌گونه تحریفی در روایات و آیات صورت گیرد و نویسنده مجاز به نقل آن‌ها بدون هرگونه دخل و تصرف است.

۶- در نهایت، فصل هفتم به نتیجه‌گیری و مقایسه‌ی مدل‌ها می‌پردازد.

نکته قابل توجه

این نوشتار تلاش دارد با اتکا بر فرهنگ ملی-دینی و با استفاده از رهنمودهای مندرج در نهج‌البلاغه، زمینه‌ی رشد علوم انسانی مبتنی بر داشته‌های بومی و اعتقادی خودی را در حد توان فراهم آورد. بر خلاف برخی از دیدگاه‌ها که دین و آموزه‌های آن را تنها برای نهان‌خانه‌ی دل و سرای باقی برمی‌شمارند، نویسنده معتقد است که در قرآن و بخصوص در نهج‌البلاغه که زمینه‌ساز فهم عمیق قرآن برای زندگی انسان است، این کار شدنی است که آموزه‌های دینی و مذهبی برای ساختن دنیایی است که انسان را به سعادت حقیقی برساند. اگر آموزه‌هایی که در اعتقادات ارزشی وجود دارد، عملاً در زندگی خصوصی و عمومی افراد راه یافته و به کار بسته شود، بشر از بسیاری از ناآرامی‌ها، جنگ‌ها، مشکلات، مسائل و مصائب رهایی می‌یابد. درواقع بسیاری از مسائل اجتماعی از جامعه‌ی انسانی رخت بر می‌بندد. کارایی دین و مذهب فقط پند و اندرز در قالب باید و نبایدهای اخلاقی نیست، بلکه همت می‌طلبد و مرد راه می‌خواهد که قادر به بیرون کشیدن نکات ظریف زندگی‌ساز انسانی از دل آن باشد و به‌عنوان پایه و اساس زندگی جمعی و اجتماعی از آن‌ها بهره‌برداری نماید.

هم‌چنین از نظر نویسنده وظیفه پژوهشگران علوم انسانی ژرف اندیشی و غور در داشته‌های فرهنگی خود در کنار داشته‌های علمی غرب و شرق است که می‌تواند راه‌گشای بسیاری از نارسایی‌های پدیدار شده در عرصه‌ی زندگی فردی و اجتماعی باشد. لذا نویسنده معتقد است کتاب نهج‌البلاغه مهم‌ترین و غنی‌ترین داشته‌ای است که می‌تواند به عنوان مبانی و پیش زمینه‌ی فلسفه وجودی بسیاری از علوم انسانی از جمله جامعه‌شناسی در تبیین مسائل و مشکلات اجتماعی راه‌گشا باشد.